I. DE EERSTE ZANG VAN DEN NĀGARAKRĒTĀGAMA.

DOOR

H. KERN.

Reeds meermalen is de aandacht gevestigd geworden op de neiging tot godsdienstig-wijsgeerig syncretisme waarvan Oudjavaansche geschriften, meer inzonderheid van Mahāyānistische dichters, blijk geven. In den Sutasoma, een romantische bewerking van een bekend Buddhistisch Jātaka, dat op zijne beurt niets anders is dan een voor didaktische doeleinden pasklaar gemaakte vervorming van den Kalmāṣapāda-mythe, wordt de stelling verkondigd dat Buddha en Ćiwa in wezen één zijn. Dit kunnen wij volkomen beamen, wanneer wij ons op nihilistisch standpunt plaatsen. Immers volgens een zekere Mahāyānistische theorie, zooals die o. a. in een inscriptie van Battambang voorkomt, is Buddha in wezen kha, d. i. de ledige ruimte. Een ander woord voor kha is ākāṣa, en tevens wordt het als synoniem beschouwd met çūnya, leeg, nul. Maar als verpersoonlijking van ākāṣa wordt ook Ćiwa beschouwd. Men verkrijgt dus deze vergelijkingen :

Buddha = kha = ākāṣa = çūnya

en

Ćiwa = ākāṣa = kha = çūnya.

Derhalve :

Buddha = Ćiwa = O.

Men kan nog meer hieraan toevoegen. In Chāndogyopaniṣad 7, 12, 2 leest men : sa ya ākāṣam brahmety upāste, d. i. hij die den ākāṣa (den onbegrensden ijlen aether) als het brahman vereert. Hieruit volgt dat er waren die het brahman (het hoogste beginsel) met ākāṣa vereenzelvigden. Doch het brahman is naar mystieke opvatting ook = ātman (algeest, 't hoogste levensbeginsel). In 't Bhāgavata-Purāṇa ¹ wordt de stelling uitgesproken, dat kha het

¹ Bh. P. 3, 5, 31.

kenmerk van den ātman is. Hieruit volgt nu deze reeks van gelijkstellingen :

Buddha = Ćiwa = brahman = ātman = kha = ċūnya = O. Zoo komen wij tot de lijfspreuk der Mādhyamika's, de fine fleur der Mahāyānisten : sarvaṃ ċūnyam, Al = Nul. Nihilistischer kan de verst vooruitstrevende filosoof het niet verlangen.

Het merkwaardige in den zang waarmede de Nāgarakrētagama opent is niet alleen dit, dat de dichter, Prapañca, Ćiwa-Buddha als een twee-eenheid beschouwt, maar dat met dit denkbeeldig wezen verder vereenzelvigd wordt datgene wat in elke secte, godsdienstige of wijsgeerige, als hoogste voorwerp van vereering beschouwd wordt. Als vertegenwoordiger van dat hoogste hier op aarde en in den tijd, geldt voor den hofdichter Zijne Majesteit de Koning Hayam Wuruk, anders genaamd Rājasanagara. Bij zulk een gezindheid vergeleken, is zelfs het verst gedreven Byzantinisme maar kinderspel. Of nu het volk in het algemeen die gezindheid deelde, mag betwijfeld worden. Ook buiten Java vindt men, gelijk bekend is, voorbeelden genoeg dat het hoofd van den Staat goddelijke vereering genoot; hetgeen niet wegnam dat menigmaal zoo'n soort god door lieden uit zijn volk of door zijn eigene liefhebbende verwanten als een hond uit den weg werd geruimd. Wat nu Java betreft, is er op grond van historische berichten reden om te twifelen of de hofdichter in den vorm, waarin hij zijn slaafsche gevoelens kleedt, eene volksovertuiging uitspreekt, maar wel mag men aannemen dat de uiterlijke vormen van buitengewone onderdanigheid, waardoor de hedendaagsche Javanen zich nog van hun rasgenooten onderscheiden, overblijfselen zijn van hetgeen hun in de Middeleeuwen is ingeprent.

Na deze inleidende opmerkingen laat ik het woord aan den hofpoët :

1. Om̐ nāthāya namostu te stuti niṃ atpada ri pada bhaṭāra nityaça |
saṃ sūkṣme tēlēn iṃ samādhi Ćiwa-Buddha sira sakalanīṣkalātmaka |
saṃ Ćri-Parwwatanātha nātha niṃ anātha sira ta pati niṃ jagatpati |
saṃ hyaṃ niṃ hyaṃ inīṣṭy acintya niṃ acintya hana waya tēmah nireṃ jagat ||
2. byāpi byāpaka sarwwatatwagata nirguṇa ¹ sira riṃ apakṣa Waiṣṇawa |
riṃ Yogiçwara poruṣēn Kapila Jambhala sakala sirān hyaṃ iṃ dhana |
çri-Wāgindra sirān hyaṃ sakalaçāstra Manasiṣa siren smarāgama |
riṃ wighnotsāraṇaprayoga Yamarāja sira makawala-ṇ jagaddhita ||

¹ H.S. niguṇa tegen de maat.

Deze twee strofen kan men aldus vertalen :

„Om ! Hulde zij den Beschermers, U ! lof van den steeds deemoedig zich buigende vóór de voeten van den Heer ! Die uiterst fijn onzichtbaar (aanwezig) is in 't diepst van 't (ekstatisch) gepeins, hij, Āiwa-Buddha, (zoowel) met het stoffelijke verbonden, (als) onstoffelijk van aard ; Āiparwatanātha, de beschermers der hulpeloozen, hij, de heerscher over de wereldheerschers ; de god der goden, die beschouwd wordt als de (of : het) ondenkbare der ondenkbaren (of : van 't ondenkbare, 't allerondenkbaarste), (doch tevens) uiterlijk (d. i. waarneembaar) bestaande door zijne incarnatie in de wereld ; aldoor-dringend, zich overal verbreidende, in al het zijnde aanwezig, eigenschapsloos¹ is hij voor de Wiṣṇuïeten ; Īcwara (God de Heer) voor de (theïstische) Yogins ; Puruṣa (individueele ziel) voor Kapila (d. i. voor de aanhangers van de Sāṅkhyaphilosophie) ; Jambhala in concreten vorm is hij als de god des rijkdoms ; Wāgindra (de Heer des Woords, Brahma) is hij als de god van alle wetenschappen ; de Minnegod is hij in de leer der Minnekunst ; in de middelen om hindernissen uit den weg te ruimen is hij Koning Yama, die het heil der wereld ten waarborg strekt.”

De dichter heeft zijne metaphysische theorieën in zulk een waas van diepzinnige wijsheid gehuld, dat ze eenige toelichting behoeven, die ik zal trachten te verstrekken, voor zooverre ik 's mans bedoeling begriip.

Het woordje om, waarmée 't gedicht opent, klinkt bedenkelijk onbuddhistisch. Maar we weten nu eenmaal dat kras syncretisme een kenmerk is van 't Mahāyānisme, zooals dat op Java beleden werd. Eigenlijk is in 't algemeen 't Mahāyānisme besmet met onbuddhistische, vooral Āiwaietische bestanddeelen, zoodat de Voorindische Hinayānisten in de 7de eeuw tegenover Hiuen Tshang beweerden, dat het fel door hen bestreden Mahāyānisme een vermoed Āiwaïsme was. Aan die bewering, al is die te sterk uitgedrukt, ligt waarheid ten grondslag. Wat het wijsgeerig stelsel van den linkervleugel der Mahāyānisten, de Mādhyamika's betreft, dat is niets anders dan de tot de uiterste consequentie gedreven Wedānta, een volslagen Nihilisme. Of nu onze dichter ook de theorie :

¹ Kan ook naar de formule van 't Sāṅkhyastelsel opgevat worden als : „zoodanig dat de 3 guṇa's, hoedanigheden : sattwa, volkomen zuiverheid, rajas, hartstocht, tamas, duisternis, nog niet als zoodanig tot verschijning zijn gekomen”, derhalve nog niet ontwikkeld uit den toestand van chaos of 't niet.

't Al = 't Niet" huldigt, blijkt niet. Hij maakt onderscheid tusschen sakala en niṣkala — twee echt Ćiwaïetische termen — en spreekt van de incarnatie van den of het ondenkbare; schijnt dus het bestaan van sakala, van de phaenomenale wereld, te erkennen. Maar dit bewijst niets, want voor dengene die 't Niet als 't eenig wezenlijke beschouwt, is dat wat zich aan ons als wereld en wat zich daarin vertoont, louter schijn, māyā; de wereld is niet, schijnt slechts te zijn. Dat klinkt zeer logisch en — zeer onzinnig. Doch onziinnig is het alleen voor hem die 't gezag der Rede erkent, en voor de verst gevorderde Mahāyānisten is de Rede saṁwṛti, verduistering, uit den booze, in tegenstelling tot de hoogere, ware wijsheid, paramārtha. Een dergelijke strooming kan men waarnemen in de gedachtenwereld van onzen tijd.

Met „de of het onzichtbaar aanwezige in 't diepst van gepeins" zal bedoeld zijn 't als monade, atoomachtig gedachte-beginsel van 't bewustzijn. Het geheele begrip is ontleend, al of niet rechtstreeks, aan een gewone voorstelling in de Upaniṣads, bijv. Chāndogyopaniṣad 3, 14, 3: eṣa ma ātmāntarhṛdaye aṇīyān wrīher wā yawād wā, deze ziel van mij, binnen in 't hart die kleiner is dan een rijstkorrel of een gerstekorrel.

In Ćrīparwwatanātha kan Ćrī het gewone hoogheid aanduidende woord zijn, maar men zou de samenstelling ook kunnen oplossen in Ćrīparwwata + nātha, d. i. de Beheerscher van Ćrīparwwata. Noch de eene, noch de andere uitdrukking in haar geheel heb ik ooit in een Indisch geschrift ontmoet. Ćrīparwwata als bergnaam komt dikwijls genoeg voor. Woorden synoniem met Parwwatanātha, heer der bergen, zijn ook niet zeldzaam, maar geen van alle past, behalve Giriṣa als benaming van Ćiwa. Nu is deze reeds genoemd in de twee-eenheid Ćiwa-Buddha. Nochtans is het mogelijk dat hier op Ćiwa gedoeld wordt in een bijzondere functie, want het is niets zeldzaams dat een mythisch wezen gesplitst wordt en dan verschillende namen ontvangt naar gelang van de functie die hem toegeschreven wordt. Zou soms onder de door den dichter gekozen uitdrukking de persoon van Bhaṭāra Guru schuilen, dien men noode mist bij een opsomming van hoogere wezens, waarvan de meeste alles behalve buddhistisch zijn? In de Pararaton wordt verhaald dat Bhaṭāra Guru aan de goden Ken Arok of Angrok, den stichter der dynastie waaruit de heerschers van Majapahit sproten, voorstelt als zijn zoon, en dat gezegde Ken Arok, volgens 't besluit der goden als koning den

naam van Bhaṭāra Guru voeren zou. Niettemin heet Ken Arok een incarnatie van Bhaṭāra Wiṣṇu en ook een zoon van Brahma. Het is alsof Ken Arok, die in zijn jeugd een groote deugniet was, na koning geworden te zijn, de goddelijkheid van Brahma, Wiṣṇu en Bhaṭāra Guru, al. Ćiwa, in zijn heiligen persoon vereenigde.¹ Hiermede vergelijkte men Zang 40 van den Nāgarakrētāgama, waar men leest:

nūnī Ćākābhideçendu hana sira mahānātha ynddhaikawīra, |
sākṣāt dewātmakāyonija tanaya tēkap Ćrī-Girindra prakāça |

D. i. Weleer in 't Ćakajaar oceaen, hemelstreken, maan (d. i. 1104) was er een groot vorst, zeer heldhaftig in den oorlog, blijkbaar van goddelijke natuur, bekend als een niet uit een moederlijk geboren² zoon van den Doorluchtigen Girindra (Heer der bergen). Onbetwistbaar is hier met „Heer der bergen” Bhaṭāra Guru aangeduid. Ook verderop wordt Raṅgah Rājasa, al. Ken Arok, genoemd Ćrī-Girindrātmaja en Ćrī-Girindrātmāsūnu. Op grond van deze bewijplaatsen, acht ik het boven geuite vermoeden dat de dichter met Ćrī-Parwwatanātha Bhaṭāra Guru bedoelt, volkomen bevestigd. Terloops zij vermeld dat de goddelijkheid van den stichter der dynastie ook daarnit blijkt, dat hij na zijn dood „terugkeerde naar 't hemelrijk”, mantuk in swarggaloka.³

Jambhala heet volgens een Indisch Buddhistisch Woordenboek ook Pūrawakṣa, voorts Yakṣa, en Maṇibhadra. In 't „Kurzgefastes Sanskrit-Wörterbuch” wordt Maṇibhadra genoemd een Yakṣa-vorst en broeder van Kubera. In ons Javaansch gedicht is met Jambhala klaarblijkelijk Kubera zelf bedoeld, de welbekende god des rijkdoms. Deze, ook Waiçrawaṇa geheeten, is een godheid die van ouds aan Buddhisten en Brahmanisten beide gemeen is. Dat Kubera ook bij de oude, rechtzinnige Buddhisten hooge vereering genoot, blijkt o. a. uit zijn beeld aan den Stūpa van Bharhut, waar zijn naam Kupira luidt.

Het zal nauwelijks noodig wezen op te merken, dat poruṣa als synoniem van ātman in 't Sāṅkhya-stelsel minder juist is voor puruṣa of pūruṣa. Poruṣa uit Skr. pauraṣa is „persoonlijkheid”.

De Minnegod wordt beschouwd als de hoofdgodheid in de overgeleverde leer (āgama) der Minnekunst. Daaruit mag men opmaken

¹ Pararaton, blz. 44, vg. Vgl. de Aanteekening van Brandes, blz. 53.

² De afkomst van Ken Arok, die hier Raṅgah Rājasa heet, als ayonija, wijkt af van de voorstelling in Pararaton.

³ Nāgarak. Z. 40, st. 5.

dat er secten of genootschappen waren die om zoo te zeggen de religie der Min beleden. De dienst van Amor zal bij de Javanen niet minder in zwang geweest zijn dan die van Aphrodite-Venus en Astarte elders, en evenzeer een godsdienstig tintje gehad hebben. Maar men kan moeielijk een soort van vereering denken zóó in strijd met alle beginselen van 't oude, echte Buddhisme als de dienst van Kāma. Aan 't hoofd van den Kāmaloka, de wereld der zinnelijke begeerten, staat volgens een gangbare voorstelling Māra, de Verleider, de Booze. Vandaar dat zelfs in het door den Buddhist Amara-Sinha vervaardigde Woordenboek, Māra als naam van den Minnegod voorkomt. In brahmanistische geschriften is Māra als benaming van Smara, Kāma, zeer gewoon.

Het is mij niet recht duidelijk in welken zin Koning Yama werkzaam is bij 't uit den weg ruimen van hindernissen. Dit is anders de specialiteit van Gaṇeṣa of Gaṇapati, die in 't geheel niet genoemd wordt, misschien omdat geen enkele secte hem als hoofdgod of souvereinen geest beschouwt. Gemakkelijker te verklaren is het dat Koning Yama in zijn hoedanigheid als Dharmarāja, Koning der Wet, het heil der wereld bevordert. Zonder de opperheerschappij der Wet kan de menschelijke maatschappij niet gedijen.

Nu volgen in den Eersten Zang nog drie strofen, welke aldus luiden ·

3. nāhan don in umastutī pada nirāhyun umikēta kateṇ nareṇwara |
saṇ Ḫri-nātha ri Wilwatikta haji Rājasanagara wiṇeṣa bhūpati |
sākṣāt janma Bhaṭāra Nātha sira n-añhilañakēn i kalañka niñ prajā |
hēnty aṇ bhūmi Jawātibhakti manukūla tumuluy i tēkēn digantara ||
4. riñ Ḫakarttuṇarena rakwa ri wijil nṛpati tēlas inastwakēn prabhu |
an garbbheṇwaranātha riñ Kahuripan wihaga nira n-amānuṣādbhuta |
liṇḍuñ bhūmi kēṭug hudan hawu gērēh kilat awilētan in nabhastala |
guntur ttañ Himawān ri Kāmpud ananā n-kujana kuhaka māti tanpagap ||
5. nāhan hīnan irān Bhaṭāra Girinātha sakala matēmah prabhūttama |
na lwir sādēg irekanañ sa-Yawabhūmi — — talu tumunkul¹ ādara |
wipra kṣatriya waiṇya ḫūdra caturācrama sama nipuṇēn samāhita |
hēnty aṇ durjjana maryy abuddhi kala kewala matakut i wīryya sañ prabhu ||

D. i. „Zoo tracht ik Zijne voeten² te loven, degene die de geschiedenis wil dichten van den Vorst, den doorluchtigen heerscher

¹ De lezing van den tekst: cawatlukumunkul, is bedorven. Met cawa weet ik geen weg, tenzij bedoeld is waṇa in den zin van „onderworpen”.

² Wij zouden zeggen: „allernederigst”. Uit deze uitdrukking of synoniemen ervan heeft zich 't Javaansche sampeyan ontwikkeld.

te Wilwatikta (Majapahit), Koning Rajasanagara, den uitstekenden beheerscher des lands. Als een herboorte van Bhaṭāra Nātha maakt hij een einde aan de schandvlekken der onderdanen. Geheel en al is het land Java (hem) zeer onderdanig, genegen, en verder tot in andere streken.

„In 't Çakajaar jaargetijden, pijlen, zon (d. i. 1256) werd de Vorst geboren, voorbestemd ¹ zijnde tot heerscher. Toen onze koning en heer nog in den moederschoot was te Kahuripan, duiden miraculeuse voortekens aan, dat hij een bovenmenschelijk wezen was: de aarde beefde, damp steeg op (van de vulkanen), er viel een aschregen, de donder rommelde, bliksemflitsen doorkliefd en slingerend het luchtruim; een donderend geraas maakte de hoofdberg ² Kāmpud; verdelgd werden de slechtaards en schelmen, machteloos omgekomen.

Dat was 't voldingend bewijs dat Bhaṭāra Girinātha (d. i. Bhaṭāra-Guru) zich in concreten vorm incarneerde in den soeverein.

Dus bleek het dat zoolang hij heerscht, geheel Java — onderworpen, zich eerbiedig voor hem buigt; de Brahmanen, Kṣatriya's, Waiçya's, Çūdra's, de vier Āçrama's zijn alle evenzeer stipt in 't hun opgelegde ³; de boosdoeners hebben opgehouden slecht gezind te wezen, daar zij alle bevreesd zijn voor de mannelijke kracht des heerschers.”

In deze verzen heeft de verheerlijking van Zijne Koninklijke Majesteit het toppunt bereikt. In ondubbelzinnige bewoordingen bestempelt de dichter zijn patroon, Rājasanagara, al. Hayam Wuruk, als den god Bhaṭāra Nātha op aarde herboren. Dat Bhaṭāra Nātha identisch is met Bhaṭāra Girinātha blijkt uit vergelijking met de laatste strofe van den Eersten Zang, en na hetgeen hierboven werd aangehaald uit Zang 40, kan er geen twijfel overblijven dat met Girinātha, synoniem van Girīça, bedoeld is Bhaṭāra Guru.

Onder de uitdrukking digantara, andere streken, heeft de dichter vermoedelijk verstaan de wingewesten van 't rijk van Majapahit buiten Java; dus wat wij noemen: de buitenbezittingen. In allen geval is het zeker dat het gezag van den Oppervorst van Java zich in de 14de eeuw nagenoeg over dezelfde deelen van den

¹ Eigenlijk: goedgekeurd: Vgl. wat in Pararaton blz. 8, 23 gezegd wordt omtrent Ken Arok: yata inastwakēn sira bhiṣeka Bhaṭāra Guru, en vgl. de vertaling van Brandes, blz. 44.

² Dit is, denk ik, bedoeld met Himawān, daar van den Himālaya op Java geen sprake kan wezen.

³ De woorden nipuṇē samāhita zouden ook kunnen beteekenen: „ervaren in vroom gepeins”, doch dit schijnt hier minder passend.

Indischen Archipel uitstrekke als in den nieuweren tijd het Nederlandsch gezag. Men zou geneigd wezen het er voor te houden dat die overeenkomst in de verbreiding van 't rijk van Majapahit en van Nederlandsch-Indië bij de Javanen niet onopgemerkt is gebleven en aanleiding heeft gegeven tot het geloof, in een Javaansche Babad uitgesproken, dat de Hollanders de rechtmatige erfgenamen zijn van de heidensche vorsten van Majapahit.

Uit de Pararaton, aangevuld met gegevens uit den Nāgarakrētāgama, weet men dat Hayam Wuruk de zoon was van Prins Kṛtawardhana en Hare Koninklijke Hoogheid van Kahuripan, die na den dood van haar broeder, Koning Jayanagara, gedurende de minderjarigheid van haren zoon met zoo krachtige hand de teugels van 't bewind voerde onder den naam van Tribhuwanottuṅgadewī Jayawiṣṇuwardhanī, of zooals in Zang 2 van den Nāgarakrētāgama opgegeven wordt: Tribhuwana-wijayottuṅgadewī. Haar residentie was Kahuripan, waar zij zich met haar gemaal bevond, toen zij zwanger werd van hem die later als Hayam Wuruk, opperheerscher van Java zou worden. Uit Zang 2 weten wij ook dat de Sanskrit-benaming van Kahuripan was: Jiwana, klaarblijkelijk een vertaling van den oorspronkelijken, Javaanschen naam.

Wihaga beteekent eigenlijk „vogel“, maar het heeft evenals het Latijnsche augurium een ruimere beteekenis gekregen, en wel om dezelfde redenen. Ook in 't Sanskrit is çakuna, vogel, gebruikelijk in den zin van „voorteeken“, inzonderheid „goed voorteeken“. Hetzelfde geldt van 't Grieksche οἰωνός.

Uit de bewoordingen van 't laatste vers in strofe 4 schijnt men te mogen opmaken dat kort vóór de geboorte van Hayam Wuruk, een hevige uitbarsting van een vuurspuwenden berg plaats had, waarbij tal van menschen jammerlijk omkwamen. Dat de slachtoffers toevallig alle slechtaards en schelmen waren, zal wel alleen door den dichter uitgedacht zijn om 't geval treffender, profetischer te maken. Immers hij, wiens geboorte op zoo indrukwekkende wijze aangekondigd werd, zou blijken als heerscher de macht te hebben om booswichten een heilzamen schrik in te boezemen.

Wat wij in de laatste strofe omtrent de op Java heerschende maatschappelijke orde vernemen, leert ons niets nieuws. Staat en maatschappij waren op Java in 't Hindoe-tijdperk door en door brahmanistisch. Let men alleen op de menigte van Buddhistische heilighdommen, welke sedert het laatst der 8ste eeuw tot in de 14de op Java zijn verzeen, dan zou men een oogenblik geneigd zijn

den invloed van 't Buddhisme zeer hoog aan te slaan. Doch de Oudjavaansche letterkunde is zóó overwegend Brahmanistisch; de nog bij de hedendaagsche Javanen levendige belangstelling in de figuren van 't Mahābhārata en Rāmāyaṇa, waarvan de Lakons getuigenis afleggen, bewijst een zóó groote vertrouwdheid met de Indische helden-sage bij 't Javaansche volk in vroeger tijd, dat men moeilijk aan 't Buddhisme een grooten invloed op de maatschappij en volksdenkwijzen van voorheen kan toeschrijven. Nog heden ten dage zien wij dat die op Bali weinig te beteekenen heeft. Het is evenwel niet te ontkennen dat in de vorstelijke families het Buddhisme veel begunstigers en aanhangers vond, en hierdoor is te verklaren dat zoo onevenredig veel heilighdommen van Buddhistischen oorsprong 't eiland sierden. Zulke prachtgebouwen konden alleen door de grooten der aarde gesticht zijn; 't volk in 't algemeen had daartoe de middelen niet.

II. KORTE GESCHIEDENIS VAN KONING RĀJASA IN DEN NĀGARAKRĒTĀGAMA.

Hiervoor op blz. 400, werden twee regels uit Zang 40 van Prapañca's lofdicht op Hayam Wuruk aangehaald, waar gesproken wordt van den stichter der dynastie waaruit na verloop van tijd de vorsten van Majapahit voortkwamen. Zoo uitvoerig als in de Pararaton de geschiedenis van den beruchten Ken Arok verhaald wordt, zoo beknopt is die in den Nāgarakrētagama; een lange uitweiding over 's mans lotgevallen zou in 't gedicht dan ook geheel misplaatst zijn, daar de dichter niet anders beoogt dan in hoofdtrekken de geschiedenis der voorzaten van zijn patroon in herinnering te brengen. Het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat zelfs de naam Ken Arok niet bij Prapañca voorkomt. Wel vermeldt hij 't merkwaardige feit dat Raṅgah Rājasa — de Pararaton heeft eenvoudig Rājasa — de zoon is van Bhaṭāra Guru, zooals wij reeds gezien hebben.

Bij alle overeenstemming aangaande hoofdzaken, is er toch eenig verschil in de voorstelling tusschen het gedicht en 't geschiedwerk. Met verwijzing naar 't geheele 1ste Hoofdstuk van de Pararaton en de belangrijke Aanteekeningen van Brandes daarop, wil ik beproeven een vertaling te leveren van Zang 40 in den Nāgarakrētagama, met weglating der eerste twee regels van strofe 1, waarvan de

vertolking boven op blz. 400 te vinden is.¹ De laatste twee pāda's van st. 1 luiden aldus:

kapwārēs bhakti sakweh parajana sumiwi jōn nirātwan tumuṅkul |
 Āri-Raṅgah Rājasa kyāti naran ira jaye n-ṣatru ṣūrātidadakṣa ||

D. i. „Met gelijk ontzag en onderdanigheid dienden alle klassen² van lieden zijne voeten, eerbiedig zich buigende. Als Z. Maj. Raṅgah Rājasa was zijn naam vermaard, die zijne vijanden overwon, een held en zeer bekwaam“.

Daarop volgt de 2de strofe van dezen inhoud:

deṣāgōṇ wetan in parbbata Kawi pēnuh in sarwwabhogātirāmya |
 kuww aṅgēhnyān kamantryan maṇaran i Kuṭarājenadēh wwan nikābāp |
 yeki ṅgwan Āri-Girindrātmaja n-umulahakēn dharmma māṅgōn kaṣūran |
 tuṣṭā niṇ sādhu naṣṭā niṇ ahita ya ginōn sthitya niṇ rāt subhakti ||

D. i. „In een groot landschap ten Oosten van den Kawi, vol van allerlei zeer schoone voortbrengselen³ was een kuwu (hoofdkwartier, legerkamp, hoofdplaats), dienende tot Mantrie-verblijf, Kuṭarāja geheeten, door een talrijke bevolking gedrukt. Hier was het, dat de zoon van Girindra⁴ zijn (bestuurs)plichten uitoefende en zich op krijgsdeugd toelegde. Opdat de goeden tevreden zouden wezen en de slechtgezinden verdelgd, streefde hij den ordelijken toestand van de zeer onderdanige bevolking des lauds te verzekeren“.

In deze strofe komt het een en ander voor, waarover 't verhaal in de Pararaton geen licht verspreidt. Van de stormachtige jeugd van den godenzoon wordt geheel gezwegen. Een toespeling op het verblijf van den held in de streek ten Oosten van den Kawi, vindt men ook in 't geschiedboek, p. 13, waar o. a. gezegd wordt: „Allen beoosten den Kawi hadden ontzag voor Ken Angrok, die er toen pas aan dacht koning (ratu) te willen worden, wat de lieden van Tumapël (ook) verlangden“.⁵ Bevreemdend is het dat de kuwu Kuṭarāja in de Pararaton in 't geheel niet genoemd wordt. Wel is er sprake van een akuwu, d. i. bezitter van een kuwu,

¹ Geringe onjuistheden in den gedrukten tekst, voornamelijk fouten tegen de kwantiteit, verbeter ik stilzwijgend.

² Ik meen para hier te moeten opvatten als 't Javaansche woord, niet als het Skr. para, want Skr. parajana beteekent „vreemden“.

³ De beteekenis van bhoga laat zóóveel speelruimte toe, dat moeielijk te zeggen valt wat de dichter eigenlijk bedoelt.

⁴ Als synonieme uitdrukking komt ook nog voor: Giripatīṣwarasuta in Zang 38, slotvers.

⁵ Gemakshalve geef ik de vertaling van Brandes.

met name Tunggul Amětung, die door Ken Angrok vermoord en wiens weduwe, Ken Dēdēs, door hem tot vrouw genomen werd. Uit de bewoordingen van 't gedicht is niets van dien aard op te maken. Wel blijkt er uit dat de held als regent te Kuṭarāja oorlog-zuchtige plannen had. Hieraan gevolg gevende, trok hij ten strijde tegen den vorst van Kaḍiri, hetgeen vermeld wordt in strofe 3:

ri Cākābdhikṛtāçaṅkara sira tumēke Çri-narendren Kaḍintēn |
 san wirānindita Çri-Kṛtajaya nipuṇēn çāstra tatwopadeça |
 çighrālāh gōn bhayāmrih malajān anusup pājaran pārçwa çūnya |
 sakweh niñ bhr̥tya mukyañ parapajurit asiñ kārī riñ rājya çirṇṇa |

D. i. „In 't Çākajaar ocean, dobbelsteen met vier oogen, Çāṅkara's (1144) trok hij op tegen den vorst van Kaḍiri, den onberispelijken held, den doorluchtigen Kṛtajaya, ervaren in de heilige boeken en de ware leer. Weldra overwonnen, in groot gevaar, trachtte deze te vluchten, en sloop in een afgelegen, verlaten kluizenarij. Al zijn voornaamste dienaren, de krijgslieden van alle rangen en al wie in 't rijk achtergebleven waren, vonden den dood“.

De oorlog tegen Kaḍiri wordt in de Pararaton uitvoerig beschreven op blz. 13 vg., waar van den vorst, aldaar Dāṅdāṅ Gēṇḍis genoemd, een gansch andere, minder gunstige voorstelling gegeven wordt dan in 't gedicht, waar ook de naam verschilt, doch dit is van geen beteekenis, aangezien Kṛtajaya de bhiṣeka, de koningsnaam is. Ten opzichte van de nederlaag en vlucht des vorsten van Kaḍiri (Daha) stemmen onze beide bronnen in hoofdzaak overeen; dat de een de plaats waar de verslagene een goed heenkomen zocht een dewālaya, tempel; de ander een pājaran, kluizenarij noemt, maakt geen verschil van eenig belang. Ten aanzien van 't jaartal heerscht tusschen 't geschiedwerk en 't gedicht volkomen overeenstemming.

De gevolgen der overwinning van den „zoon van Bhaṭāra Guru“ worden beschreven in strofe 4:

ryy alāh san Çri-narendren Kaḍiri girigirin tañ sabhūmī Jawārēs |
 prāptānēmbah paḍa wwāt sahanahana wijil niñ sadeçānpasewa |
 tuṅgal tañ Jaṅgala mwañ Kaḍiri samasamāṇekanāthāṭiçakta |
 nkān tēmbē niñ ḍapur mwañ kuwu juru tumameñ sāmya mañde sukeñ rāt |

D. i. „Na de nederlaag van den Doorluchtigen vorst van Kaḍiri werd het geheele land Java vervuld van grooten schrik en angst: zij kwamen hun hulde betoonen en boden, terwijl zij hun eerbiedige

opwachtingen maakten, allerlei opbrengsten van 't land aan. Janggala en Kaḍiri werden vereenigd onder één machtig heerscher. Toen vond de ḍapur en de wuku juru voor 't eerst bij 't algemeen ingang tot geluk der bevolking».

Janggala is nog heden ten dage de naam van een distrikt in de residentie Soerabaja. In de Pararaton komt de naam niet voor, wel Tumapël. Blijkbaar zijn Janggala en Tumapël twee namen van een en hetzelfde gebied van niet zeer grooten omvang. Zelfs na de inlijving van Kaḍiri was het rijk waarover Rājasa heerschte niet zeer groot, zoodat de voorstelling van den dichter, alsof 't geheele land Java voor den overwinnaar van Kaḍiri sidderde en hem huldigde, schromelijk overdreven is.

Ḍapur en kuwu juru heb ik voorzichtigheidshalve onvertaald gelaten. Een der beteekenissen van ḍapur is »keuken»; kuwu juru laat zich verklaren als »tijdelijk verblijf voor kraamvrouwen». ¹ Zou eerst in de 13de eeuw het maken van kookplaatsen en kraamvertrekken buiten's huis meer algemeen geworden zijn? Het is volstrekt niet onmogelijk, maar vooralsnog bezitten wij daaromtrent elders geen berichten.

In de slotstrofe van Zang 40 lezen we 't volgende :

maṅkin wr̥ddhy āmēwēh taṅ prabhawa wibhawa riṅ Ḍri-Girindrātmasūnu |
 enak tāndēl nikaṅ Yāwadharap̄i sumiwi jōṅ nirāṅ chatra niṅ rāt |
 ri Ḍakāsyābḍhirudra krama kalahan irāṅ mantuk iṅ swarggaloka |
 kyātīṅ rāt saṅ dhinarma ² dwaya ri Kagēṇēṅaṅ Čaiwa-Boddheṅ usāna ||

D. i. »Steeds nam de macht en heerlijkheid van ³ den eigen zoon van Girindra toe. Verzekerd was de rust van 't Javaansche land, dat de voeten vereerde van hem die de beschermmer der wereld was. In 't Čākajaar negen, ⁴ oceanen, Rudra's (1149) had zijn overlijden plaats en keerde hij terug naar den hemel. Hij, de zoo vermaarde in de wereld, werd te Kajēṅgan plechtig ter aarde besteld in twee tjaṇḍi's als gewezen Čiwaiet en Buddhist.»

De dichter zegt niets omtrent de wijze waarop Koning Rājasa aan zijn einde is gekomen. Uit de Pararaton weten wij dat hij vermoord is op aanstoken van zijn stiefzoon, die hem in de regeering opvolgde en den koningstitel Nūṣapati of Anūṣapati voerde.

¹ Vgl. Sundaneesch juru, ngajuru, enz.

² De tekst heeft dinārma.

³ Er zal niṅ voor riṅ moeten gelezen worden.

⁴ Sya is slechts een andere spelling voor siya; voor den voorslag a vgl. men de opmerking in KBWbk. onder sija.

Het stilzwijgen van den hofpoëet over die onstichtelijke geschiedenis laat zich gemakkelijk verklaren, zoodat er niet de minste reden bestaat om de betrouwbaarheid van 't geschiedboek in twijfel te trekken. In Zang 41 wordt Anūṣapati eenvoudig „zoon“ van zijn voorganger op den troon genoemd, vermoedelijk opzettelijk. Als hoveling zal de dichter begrepen hebben, dat hij de chronique scandaleuse van den stichter der dynastie moest laten rusten en het doen voorkomen alsof de vorst van Janggala en Kaḍḍri, de voorzaat van Hayam Wuruk op den troon, ook de stichter van 't stamhuis was.

Moeielijker te verklaren is het gebrek aan overeenstemming tusschen den Nāgarakrētāgama en de Pararaton ten opzichte van 't sterfjaar des konings. Volgens Prapañca overleed hij in 1149 Čāka (1227 A. D.), terwijl het geschiedboek die gebeurtenis stelt in Čāka 1169 (1247 A. D.), dus twintig jaren later. Als begin der regeering van Nūṣapati geeft dezelfde bron Čāka 1170 en als datum van zijn dood 1171. Hij zou dus maar één jaar geregeerd hebben. Volgens het gedicht kwam hij aan de regeering in 1149 Čāka en stierf hij in 1170. Het verschil van 1 jaar is niet noemenswaard, zoodat het niet de moeite waard is er bij stil te staan. Van meer belang is de tegenstrijdigheid in de opgaven van 't sterfjaar. Wat moeten wij daarvan denken?

Oppervlakkig beschouwd, schijnt de datum 1169 Čāka als sterfjaar van Koning Rājasa geloofwaardiger dan 1149, en wel om de volgende reden. Van de regeering van Anūṣapati weet de dichter niets anders te vermelden dan dat hij zijn vader opvolgde, over geheel Java heerschte, stierf en dat zijn beeld, als Čiwa voorgesteld, prijkt in den graftempel te Kiḍal. Zijn geheele geschiedenis, zonder vermelding van een enkel feit, wordt afgehandeld in één strofe, Zang 41. Dat is toch al te weinig voor een koning die twintig jaar aan 't bewind zou geweest zijn. Volgens 't eene bericht zou Rājasa vijf jaren over Tumapēl (Janggala) en Kaḍiri (Daha) geregeerd hebben; volgens 't andere vijf-en-twintig. Het eene is evengoed mogelijk als 't andere. Hoe oud nu was Rājasa, toen hij Kaḍiri veroverde? In de Pararaton wordt zijn geboortjaar niet opgegeven; in 't gedicht wordt niet bepaald gezegd dat hij in 1104 Čāka ter wereld kwam; de uitdrukking is, dat er in dat jaar een heldhaftig groot vorst, zoon van den god Girindra, al. Bhaṭāra Guru, was. Nemen wij eens aan, dat zijn geboortjaar bedoeld is, dan was hij veertig jaar toen hij Kaḍiri onderwierp;

waarin niets onwaarschijns ligt. Volgt men de lezing van de Pararaton, dan bereikte hij den ouderdom van 65 jaar; volstrekt niet onmogelijk.

Zoolang wij geen andere gegevens te onzen dienste hebben, zullen wij ons wel wachten op al te beslissenden toon het geschil te beslechten. Bij voortgezet onderzoek of bij toeval kunnen nog geschriften en inscripties ontdekt worden, waarin nuttige gegevens voor de geschiedenis van Java in het tijdperk der vorsten van Tumapël en Majapahit voorkomen. Voorloopig hebben wij nog genoeg te doen met de reeds nu toegankelijke bronnen niet ongebruikt te laten.